

ELENA LAZAR

CERCETĂTOR ȘTIINȚIFIC III, Dr.

Je acord
[Signature]

RAPORT DE CERCETARE PARTIAL II

Proiectul nr. 17 (Filosofia dreptului: orientări naționale și internaționale, clasice, moderne și contemporane) al Academiei Oamenilor de Știință din România (AOȘR, București) contractul de cesiune a drepturilor de autor nr.34/02.05.2018

În cadrul acestei teme am efectuat cercetări bibliografice la Biblioteca Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu”, Biblioteca Academiei Române, paginile web specializate pe problematica temei.

Această temă reprezintă o continuare a temei din 2017, cu o tematică înrudită. Cercetarea își propune să valorifice documentarea și cercetările din 2017 pe subiecte legate, de locul și rolul filosofiei dreptului în contextul filosofiei generale, raporturile dreptului cu alte științe, analize ale raportului dintre stat și drept, cercetări asupra ideilor marilor gânditori, cercetări privind limbajul dreptului etc. Un interes deosebit va fi constituit de reliefarea contribuțiilor românești la filosofia românească și internațională a dreptului.

Filosofia dreptului poate fi înțeleasă ca „metodologie juridică” sau ca „analiză a limbajului juridic”. Scopul său era clarificarea limbajului și metodelor utilizate de știința juridică. În scopul de a conferi rigoare limbajului legislativ și de a-l ordona într-un sistem coerent.

dreptului și implantarea științelor juridice în învățământul universitar român contribuie la impunerea lor istorică în știința și cultura română.

În lucrarea sa *Introducere în filosofia dreptului*, Mihai Bădescu¹ vorbește despre marile tipuri și familii de drept: familia de drept Romano-germanică, sistemele juridice de inspirație franceză, sistemul germano-elvețian, sistemul țărilor nordice; familia de drept anglo-saxonă: *common-law* în Anglia instituțiile, statutul, particularitățile; dreptul SUA, constituție, legislație americană sunt amintiți filosofi ai dreptului din perioada modernă și contemporană: **Grotius, Hobbes, Spinoza, Locke, Montesquieu, Rousseau, Kant, Fichte, Hegel, Schelling, Savigny, Jhevring, Durkheim, Ehrlich, Geny, Ripert, Kelsen, Carbonier, Giorgio del Vechio.**

Ținem să subliniem că filosofia dreptului în lume și în România nu poate fi trecută cu vederea mai ales pentru implicațiile ei teoretice, politice, sociale și etice în actualitate când lumea în desfășurare ridică mari și noi probleme de echitate și responsabilitate în aplicarea legilor.

Filosofia dreptului se constituie din două direcții: analiza naturii dreptului și a sistemelor juridice; jurisprudență analitică și evaluarea critică a bazei autorității juridice și a temeiurilor morale pe care se sprijină decizia jurisdicțională; jurisprudență etică.

Istoriceste au existat două concepții distincte și incompatibile despre natura dreptului. Potrivit tradiției „*dreptului natural*” (dezvoltată în Evul Mediu, dar avînd rădăcini ce coboară pînă la stoici și la Aristotel), dreptul trebuie neapărat să se conformeze „legii universale a naturii”. În forma ei creștină, această doctrină susține că *dreptul omenesc trebuie să se subordoneze în cele din urmă dreptului divin*. Versiunea secularizată susține teza că dreptul trebuie să reflecte anumite scopuri sau obiective ce sunt „naturale” pentru omenire. Ambele versiuni insistă asupra ideii că dreptul prin

¹ Mihai Bădescu, *Introducere în filosofia dreptului*, Craiova, Sitech, 2009.

esența sa are un conținut moral, astfel încât, după cum spune o veche maximă, *lex injusta non est lex* (o lege nedreaptă nu e cu adevărat lege).

Prin contrast, concepția pozitivistă, formulată pentru prima dată detaliat în secolul al XIX-lea de către **Bentham** și juristul **John Austin**, susține că dreptul poate fi definit fără nici o referire la conținutul lui. „Existența legii e una, meritul sau neajunsul ei e alta”, scria **Austin**, după care legea este pur și simplu porunca suveranului susținută de sancțiuni adecvate. Cunoscutul filosof contemporan **H.L.A. Hart**, în valoroasa lui lucrare *The Concept of Law* (1961), a construit o versiune foarte sofisticată a pozitivismului. Dreptul nu este o simplă listă de comandamente arbitrare. El este o îmbinare complexă de „reguli primare și secundare” a căror legitimitate depinde de posibilitatea derivării lor, în cele din urmă, dintr-o „regulă de recunoaștere” fundamentală (de pildă, din regula după care ceea ce regina promulgă în Parlament este lege). Aceasta rămâne o viziune pozitivistă, deoarece definește totuși dreptul cu referire la obârșia, și nu la conținutul lui. Mai aproape de noi în timp, unii critici ai lui Hart au ridicat problema dacă modelul deductiv al unui sistem ierarhic de reguli poate reda complexitatea (și caracterul uneori inovator) al fenomenului juridic real.

Problema de căpetenie a jurisprudenței etice privește dificila noțiune de responsabilitate. În ce împrejurări sînt îndreptățite instanțele judecătorești să considere răspunzător un om pentru actele (sau omisiunile) lui? În legătură cu aceasta a beneficiat de ample analize filosofice străvechea maximă *actus non facit reum nisi mens sit rea* (un act nu face vinovat un om dacă mintea lui nu e vinovată).

În ce anume constă elementul „mental” (*mens rea*) presupus a fi o condiție necesară a vinovăției? Pe urmele tradiției aristotelice care face din elementul voință condiția de bază a responsabilității, înalți juriști au definit *mens rea* în termenii unui act prealabil de voință sau voliție.

În această zonă există suprapuneri între filosofia dreptului și etica generală (îndeosebi legat de întrebarea dacă ființele omenești posedă o veritabilă libertate de

acțiune), ca și suprapuneri ale filosofiei dreptului cu teoria politică (dat fiind că o abordare „curativă” a criminalității ar genera serioase îngrijorări în privința libertății individuale)².

M. Bădescu prezintă în *Repere ale filosofiei dreptului în România*, o serie de filosofi care s-au ocupat de probleme juridice³. În România, începuturile filosofiei dreptului coincid cu deșteptarea sentimentului național unitar, scrie Mihai Bădescu, întemeiat pe ideea originii române a națiunii. Această idee este exprimată cu putere și mândrie de cronicarii secolelor XVII și XVIII, dintre care unii au fost adevărați filosofi ai dreptului public. De aceeași idee a fost inspirată și prima codificare a dreptului privat, îndeplinită în mod separat în Muntenia și în Moldova la începutul sec. al XIX-lea, prin opera diferiților juriști, printre care trebuie amintit **C. Flechtenmacher** (1785-1843); această codificare a fost reînnoită într-o formă unitară în special prin opera lui **C. Bosianu** (1815-1882) și **V. Boerescu** (1830-1883), după Revoluția de la 1848 și Unirea Munteniei și Moldovei într-un singur stat în 1859.

Între primele contribuții românești în domeniul filosofiei dreptului, care și la Mihai Bădescu sunt similare cu cele amintite de Djuvara, trebuie menționată traducerea lui **Samuil Micu** (după Baumeister), intitulată „Ethica și dreptul firii”, publicată în două volume, la Sibiu, în anul 1800.

Ideea de „drept natural” (după cum remarcă **G. Bogdan-Duică**) „ne-a venit deodată cu întâii istorici și filosofi întorși de la Roma și Viena”⁴.

La o jumătate de secol după traducerea lui Samuil Micu, apare la București, în 1861, „*Logica judecătorească urmată de logica conștiinței*” autor, **Alexandru Aman**.

Într-o evidentă perioadă de reînviere spirituală, un rol important l-a avut **Simion Bărnuțiu** (1808-1864), profesor de filosofia dreptului la Iași, care a fondat

² *Enciclopedia de filosofie și științe umane, Filosofia dreptului, op. cit., p. 245-247.*

³ Mihai Bădescu, *Repere ale filosofiei dreptului în România*, în vol. *Introducere în filosofia dreptului*, București, Edit. Luminalex, 2003 și *Ramurile dreptului românesc actual*, în vol. *Teoria generală a dreptului*, Craiova, Sitech, 2009.

⁴ G. Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, Academia Română, 1924, p. 143.

sistemul său de drept natural privat și public („*Dreptul natural privat*”, 1868; „*Dreptul natural public*”, 1870) pe principiul naționalității, fiind și sub influența gânditorilor italieni din acea vreme. Dar activitatea lui Bărnăuțiu în această materie pare să fi fost mult mai veche. **Papiu Ilarian** afirmă că (Bărnăuțiu) „încă de la 1831 introdusese la Blaj „Dreptul firei”, iar pe la 1834, a fost primul care a introdus „Dreptul firei” în limba română; în 1839 tradusese toată filosofia lui Krug, învățând totodată pe tinerii români drepturile cele înnăscute personal de libertate egalitate”⁵.

Wilhelm Traugot Krug (1770-1842) a fost un foarte activ discipol al lui Kant și a avut meritul de a populariza anumite teorii de inspirație kantiană din care s-a inspirat și Bărnăuțiu. Acesta, pornind de la „dreptul la tot ce ființa a dezvoltat în sine” și de la „libertatea de cugetare” a adăugat „dreptul limbei naționale”. În afară de Krug, Simion Bărnăuțiu a fost influențat și de opera lui **Savigny**, în legătură cu care Bogdan-Duică observa: „Studiind (S. Bărnăuțiu - n.a) paralel dreptul roman și sistemul savignyan, între ele s-a produs o sinteză sentimentală, care nu mai văzu că realitățile trecutului o împiedică. După Savigny, națiunile sunt «existențe reale-psihe»; Bărnăuțiu a conchis: și Români sunt una, trebuie să fie una! Dar pe când Savigny combina cu siguranță un material real, dat, din izvoare sigure, materialul istoric lui Bărnăuțiu îi lipsea. Istoria dreptului român la 1848 și chiar la 1869 nu exista și dus de românismul savignyan el încearcă o construcție de fantezie, în „Dreptul public al Românilor”, reclamând pentru Români ce fusese al Romanilor”⁶.

La Iași, ca profesor de filosofia dreptului, S. Bărnăuțiu a fost influențat de un alt kantian, Carl V. Rotteck, propagator al unor idei liberale și republicane ce se potriveau de minune tendințelor politice ale lui Bărnăuțiu⁷. „Prin preocuparea sa continuă și prin activitatea sa profesională, Bărnăuțiu trebuie să fie considerat ca adevăratul precursor al tuturor celor care cultivă azi studiile de Filosofie juridică în România”. De altfel, de gândirea filosofico-juridică a lui Bărnăuțiu, se leagă programul său politic naționalist,

⁵ *Ibidem*, p. 150.

⁶ *Ibidem*, p. 159.

⁷ Eugeniu Speranția, *Introducere în filosofia dreptului*, Cluj, 1940, p. 285.

din celebrul discurs rostit la Blaj în 1848, care reprezintă chintesenta convingerilor pe care le-a profestat în scris și de la catedră și prin care a contribuit decisiv la crearea unei opinii publice românești⁸.

În aceeași vreme, **Timotei Cipariu**, a tradus, după W.T. Krug, „*Elemente de filosofie*”, în două volume (1861-1863).

În 1898 **Teodor Păcățianu** scrie „*Scopul în drept, după Jhering*”; în aceeași perioadă, **Titu Maiorescu** (1840-1917) se remarcă ca autor al unor opere filosofice precum: „*Critice*” (1874), „*Logica*” (1876), opere inspirate în parte din Kant, precum și al unor studii juridice și politice, care au avut un mare ecou. Printre discipolii lui Titu Maiorescu pot fi amintiți: **Petre P. Negulescu**, autor al unor remarcabile monografii asupra vieții partidelor politice și asupra evoluției culturii („*Partidele politice*”, 1926; „*Geneza formelor culturii*”, 1934), **I. Petrovici** („*Cercetării filosofice*”, 1926; *Introducere în metafizică*, 1929); **Șt. Zeletin**, („*Neoliberalismul*”, 1927); **C. Dissescu** publică în 1911, „*Introducere la studiul dreptului constituțional: ideea de drept și fundamentul ei*”, iar în 1915, „*Ce este Enciclopedia dreptului*”.

Au adus importante contribuții Filosofiei dreptului **P. Misir** (1856-1929) care a scris „*Filosofia dreptului și dreptul natural*” (1904), lucrare cu evidentă tentă pozitivistă, **G.G. Mironescu** („*Studii juridice*”, 1912, „*Curs de enciclopedia dreptului*”, 1915). Din „*Studii juridice*” a fost extrasă și publicată separat, cu un supliment bibliografic, lucrarea „*Noțiunea timpului*”, (1912). Tot în 1912 a fost publicată scrierea: „*Jhering, finalismul în drept*”, al cărei autor, **Virgil C. Arion**, a fost numit în același an, titular al Catedrei de filosofia dreptului și sociologie la Facultatea de Drept din Iași.

Epoca interbelică (1919-1939) aduce o tot mai accentuată afirmare a preocupărilor închinată filosofiei juridice în România. Începând cu 1920 putem semna pe **G. Drăgănescu** („*Însemnătatea enciclopediei dreptului și raporturile ei cu*

⁸ *Ibidem*, p. 285.

filosofia dreptului”), apoi, **A. Văllimărescu** („*Pragmatismul juridic*”, 1927, „*Studii asupra raporturilor dreptului cu celelalte discipline*”, 1929, „*Teoria dreptului natural*”, 1930) și **Matei Cantacuzino** (1864-1925), profesor de drept civil, care în afară de numeroasele incursiuni filosofice pe care presară în cursul său, este autorul și a unui studiu “*La vie, le droit, la liberte*” în „*Revue trimestrielle de droit civil*”, 1929).

Printre alți autori români cu contribuții în domeniu mai putem da ca exemplu pe: **D. Drăghicescu**, „*Raporturile dintre drept și sociologie*”, „*Droit, morale et religion*” și „*Droit et droit naturel*” în „*Archives de philosophie du droit et de sociologie juridique*”, 1932, 1934; **Traian Ionașcu**, profesor la Facultatea de Drept din Iași („*Introducere în studiul dreptului*”); **Andrei Rădulescu**, magistrat, academician și profesor („*Cultura juridică românească în ultimul secol*”, 1922; „*Originalitatea dreptului român*”, 1932); **Radu Goruneanu** („*Ideea de drept și procesul ei de formațiune*”, 1931); **V. Veniamin** („*Problematika generală a dreptului privat*”, 1932); **Octavian Ionescu** („*La notion du droit subjectif dans le droit prive*”, 1931; „*Leon Duguit et le droit subjectiv*”, 1932, „*Considerațiuni asupra normei juridice*”, 1932, „*Problema părții introductive a Codului civil*”, 1935; „*Curente actuale de filosofie juridică germană*”, 1936, „*Obligația pe cale de voință unilaterală și anteproiectul Codului civil român*” 1937; „*L'influence de la legislation allemande sur le project du code civil roumain*” și „*La magie et le droit roumain*”, în „*Revista clasică*”, Tom. XI-XII, 1939-1940; „*Dreptul subiectiv în fața operei de reînnoire a dreptului*” în Rev. „*Pandectele Române*”, 1942; „*Dreptul roman și sufletul lumii moderne*” în „*Cercetări juridice*”, 1942; **Gh. Băileanu** („*Teoria generală a dreptului - cursuri litografiate*”; „*Geneza acțiunilor morale*”, 1942; „*Valoarea conștiinței științifice aplicate în drept*”, 1939); **Liviu Stan**, profesor la Facultatea teologică „*Andrei Țaguna*” din Sibiu care a publicat „*Ontologia juris*” (1943), lucrare de profundă concentrare religioasă.

Filosofii dreptului contemporan consideră că primul obiect al științei dreptului este menținerea și refacerea conexiunilor dintre normele juridice aplicate de

practicieni și situațiile juridice trăite de oameni, pentru a elucida fenomenele dreptului și în scopul de a identifica țelurile pe care le servește știința dreptului. Desigur, scopurile științei dreptului sunt determinate de alegerea politică, fiind deci vorba de politica juridică sau legislativă.

Mircea Djuvara analiza această transpunere potențială a cunoștințelor juridice în știință și spunea că această posibilitate se conturează în mod real atunci când, având ca obiect un număr cât mai mare de acte din cele care se ocupă dreptul, le ordonează și le leagă după caracterele lor esențiale prin noțiuni sau principii juridice universale valabile, întocmai cum le corelează și le ordonează și legile naturii.

Discutând stabilirea prin drept a ansamblului normelor juridice cu rol de ordonare și orientare a comportamentului uman, discutăm o veche preocupare a gândirii umane. Încă din antichitate, stabilirea prin drept a normelor juridice în ansamblu, pentru ordonarea și orientarea comportamentului uman a constituit obiect de reflecție și cercetare. Astfel, din perspectiva filosofică gândirea umană a fost marcată în acest sens de ideile lui Platon, Aristotel, Toma d'Aquino, Hugo, Grotius, Bodin, Hume, Locke, Montesquieu, Rousseau, Kant, Hegel, Marx, Rawls, Nozick, Berlin, Hayek ș. a. Perspectiva normativă, juridică în sensul tehnic și practic îi include pe următorii: Gaius, Ulpian, Papinian, Modestinus, Iulian, ca reprezentanți ai școlii juridice din Italia, reprezentanții școlii juridice franceze (mai ales Cujas), reprezentanții școlii juridice de la Oxford, Eike von Repkow (Germania), Kelsen ș. a.

Abia în secolul al XIX-lea se poate considera însă o constituire a științei juridice ca ramură distinctă a științelor sociale, având la rândul său un sistem propriu constituit din discipline distincte.

Analiza dreptului ca întreg din perspectiva devenirii și a evoluției sale, sau a diacroniei, este realizată de către disciplina „Istoria dreptului” care furnizează un fundament coerent și complex, metodologic și epistemologic, pentru științele istorico-

juridice (printr-o varietate de discipline cum ar fi Istoria dreptului românesc, Istoria dreptului european, Istoria teoriilor și doctrinelor juridice etc.)⁹.

Forma normativă a dreptului este studiată dintr-o perspectivă de ansamblu, iar cunoștințele despre normativitate sunt identificate și stabilite prin categorii fundamentale, prin enunțuri cu valoare de lege, care vor fi validate pentru întregul sistem de către Teoria generală a dreptului (știință în care noțiunile, categoriile, principiile, legile au generalitate maximă, ele reprezentând fundamentul metodologic și epistemologic al tuturor celorlalte științe juridice.¹⁰

Se consideră că forma normativă juridică nu are doar o structură diacronică, ci și sincronică: penală, civilă, administrativă etc. Științele juridice care studiază formele particulare ale formei normative generale se numesc științe juridice de ramură (particulare). O știință de ramură- dreptul administrativ, dreptul muncii, dreptul financiar, dreptul familiei, dreptul civil, dreptul penal etc. - cercetează ceea ce are general, esențial, funcțional și necesar structural o ramură de drept, constituită dintr-un ansamblu de norme și instituții juridice care reglementează un ansamblu de relații sociale.¹¹

Domeniul realităților omenești nu este străin dreptului, care se bazează pe așezarea relațiilor dintre aceste realități pe care o realizează sociologia, o știință constatativă. Dreptul este în schimb o știință normativă și deontologică. În baza realităților sociologice dreptul își propune nu numai stabilirea drepturilor cetățenilor, ci și garantarea acestora, precum și stabilirea cadrului lor de manifestare împreună cu sancțiunile necesare cazurilor de încălcare ale acestor drepturi.

⁹ *Idem.*

¹⁰ Apud N. Popa, *Teoria Dreptului în sistemul științelor juridice*, Analele Universității București, Drept, 1991.

¹¹ *Ibidem.*

Participare la conferințe și publicatii:

1. Sesiunea Științifică de Primavara a AOSR, 30 martie 2018, București
prezentarea lucrării/studiului/comunicării: Mircea Djuvara - personalitate a filosofiei dreptului în perioada Marii Uniri
2. Conferința internațională „Filosofia dreptului de la iluminism la contemporaneitate”, UNIVERSITATEA CREȘTINĂ „DIMITRIE CANTEMIR”
București, 17 – 19 mai 2018 Actualitatea filosofiei dreptului la Mircea Djuvara
3. International Workshop Philosophy, Politics and Religion: Alternative Visions and Conflictual Values, 23 aprilie 2018, Institute of Political Sciences and International Relations „Ion I. C. Bratianu” of the Romanian Academy
4. *Filosofi români de filosofia dreptului*, in Revista Studii si Cercetari Juridice a Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române, nr. 4, 2018

Alte mențiuni:

In perioada iulie – septembrie nu se organizeaza conferinte sau sesiuni stiintifice motiv pentru care de la predarea celuiilalt raport din 20 iunie nu am participari.

Articolele acceptate spre publicare in revistele de specialitate se publica in 3 luni de la acceptarea spre publicare. Revistele de specialitate au in general 3 numere pe an.

In cadrul proiectului am efectuat munca de documentare la Biblioteca Academiei Romane, Biblioteca Nationala cat și pe site-urile cu literatura de specialitate .

Cu deosebit respect,

Elena Lazar

Domnului Prof. univ. dr. Adrian Alexandru BADEA

Președinte al Academiei Oamenilor de Știință din România

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

1.	* * *	<i>Dictionar de filosofie</i> , București, Editura Politică, 1978
2.	* * *	<i>Enciclopedie de filosofie și științe umane</i> , traducere din italiană, București, Editura All Educational, 2004
3.	* * *	<i>Norme, valori, acțiune</i> , București, Editura Politică, 1979
4.	* * *	<i>Istoria dreptului românesc</i> , vol. I-II (părțile 1, 2), Editura Academiei, București, 1980-1984.
5.	Bagdasar, Nicolae ș.a.	<i>Antologie filosofică. Filosofi străini</i> , București, Editura Universal Dallis, 1995.
6.	Bagdasar, Nicolae	<i>Istoria filosofiei românești</i> , Editura Tipo Moldova, 2001
7.	Mihai Bădescu	<i>Introducere în filosofia dreptului</i> , Craiova, Sitech, 2009.
8.	Bădescu, Mihai	<i>Concepte fundamentale în teoria și filosofia dreptului românesc</i> , București, Editura Lumina Lex, 2001
9.	Bădescu, Mihai	<i>Concepte fundamentale în teoria și filosofia dreptului</i> , vol. 3, <i>Școli și curente în gândirea juridică</i> , București, Editura Lumina Lex, 2002
10.	Bădescu, Mihai	<i>Teoria generală a dreptului</i> , Craiova, Editura Sitech, 2009
11.	Botez, Angela	<i>Epistemologia științelor sociale</i> , București, Editura Politică, 1981
12.	Botez, Angela	<i>Concepte integrative: antice, moderne, postmoderne</i> , București, Editura Semne, 1997
13.	Botez, Angela	<i>Un secol de filosofie românească</i> , București, Editura Academiei Române, 2005

14.	Botez, Angela	<i>Filosofie românească în dispunere universală</i> , București, Editura ProUniversitaria, 2012
15.	Botez, Angela, Nagâț, Gabriel	<i>Tendențe în filosofia științelor socio-umane</i> , București, Editura Academiei Române, 2008
16.	Brimo, Albert	<i>Les grands courants de la philosophie du droit et de l'Etat</i> , Paris, Edition A Pedone, 1978
17.	Cercel, Sevastian	<i>Bazele dreptului civil</i> , vol. I. <i>Teoria generală</i> , coord.cu Ion Dogaru, Nicolae Popa, Dan Claudiu Dănișor, Ed. CH Beck, București, 2008.
18.	Cercel, Sevastian	<i>Teoria generală a drepturilor reale</i> , Editura All Beck, București, 2003.
19.	Ceterchi, I., Demeter, I., Hanga, V.,	<i>Teoria generală a statului și dreptului</i> , E.D.P., București, 1964.
20.	Ceterchi, Ioan, Craiovan, Ion,	<i>Introducere în teoria generală a dreptului</i> , Ed. ALL, 1993.
21.	Craiovan Ion	<i>Introducere în filosofia dreptului</i> , Ed.ALL BECK, București, 1998.
22.	<i>Craiovan, Ioan</i>	<i>Teoria generală a dreptului</i> , Ed. Olimp Publishing & Prim Prod SRL 1998
23.	Craiovan, Ion	<i>Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie</i> , Ed. <i>Universul Juridic</i> , 2010
24.	Culic, Nicolae	Mircea Djuvara - teoretician și filosof al dreptului (<i>studiu introductiv</i>) în <i>Mircea Djuvara</i> , Eseuri de filosofie a dreptului, Editura Trei, București, 1997.
25.	Dănișor, Gheorghe	<i>Metafizica devenirii</i> , Ed. Științifică, București, 1992.
26.	Dănișor, Gheorghe	<i>Metafizica prezenței</i> , Ed. Științifică, București, 1998.

27.	Dănișor, Gheorghe	<i>Filosofia dreptului la Hegel</i> , Ed. Craiova Ramuri, 2001,
28.	Dogaru, Ion	<i>Teoria generală a dreptului</i> , București, Ed. Științifică. 1999,
29.	Dragomir, Andreea	<i>Filosofia juridică românească</i> , Editura Aius Printed, Craiova 2010
30.	Florian, Mircea	<i>Filosofie generală</i> , Ed. Garamond Internațional, București, 1995.
31.	Georgescu Ștefan	<i>Filosofia dreptului. O istorie a ideilor în ultimii 2500 de ani</i> , Ed.ALL, București, 2000.
32.	Hegel G.W.F.,	<i>Principiile filosofiei dreptului</i> , - București, Ed.IRI, 1996.
33.	Hegel, Georg Wilhelm Friedrich	<i>Principiile filosofiei dreptului (sau elementele de drept natural și de știința a statului)</i> , Ed. Paideia, 1998
34.	Ianoși, Ion	<i>Dicționarul operelor filosofice românești</i> , Ed. Humanitas, 1997.
35.	Iovan, Marțian	<i>Istorie și actualitate în filosofia dreptului</i> , Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2009,
36.	Iovan, Marțian	<i>Studies of Law's Philosophy</i> , Ed. Berlin Propeller, 2001
37.	Kelsen, Hans,	<i>Doctrina pură a dreptului</i> , Ed. Humanitas, 2000,
38.	Lazăr, Elena	<i>Filosofia dreptului în "Revista de Filosofie" (1923-1943) în Caiet aniversar</i> , Tg-Mureș, Editura Ardealul, 2004.
39.	Lazăr, Elena	<i>Știința dreptului în concepția lui Mircea Djuvara</i> , Revista Academica , nr. 51, 2006
40.	Lazăr, Elena	<i>Principiile filosofice ale cunoașterii juridice la Mircea Djuvara</i> , Revista de Filosofie , nr. 3, 2012
41.	Lazăr, Elena	<i>Mircea Djuvara – despre filosofia vieții la Bergson</i> , Revista de Filosofie , nr. 4, 2012

42.	Lungulescu, I.N.	<i>Un mare gânditor român în știința dreptului. Profesorul Mircea Djuvara, Timișoara, 1942;</i>
43.	Mareș, Petre	<i>Introducere în filosofia dreptului, Ed. Sfinx, 2000</i>
44.	Marga, Andrei	<i>Metodologie și argumentare filosofică, Cluj-Napoca, 1991.</i>
45.	Mihai Gheorghe, Motică Radu	<i>Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului, Ed.ALL, București, 1997.</i>
46.	Mihai, Gh. C. și Motică, R. I.,	<i>Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului”, Ed. ALL, 1994.</i>
47.	Mihai, Gheorghe C.	<i>Fundamentele dreptului , Teoria și filosofia dreptului, București Ed. ALL, 1997 ,</i>
48.	Mihai, Gheorghe C.	<i>Fundamentele dreptului , Argumentare și interpretare in drept, Lumina Lex, 2000</i>
49.	Miroiu, A. , Miroiu, M.	<i>Filosofie All Educational S.A., 1997.</i>
50.	Munteanu, Marcel.	<i>Mircea Djuvara - filosof al dreptului (Mircea Djuvara - philosophe du droit). „Convorbiri Literare”, 2003, 137, nr. 3</i>
51.	Otetelișanu, Alexandru	<i>Este dreptul o știință sau o artă ? , Revista de Filosofie, 1933</i>
52.	Papahagi, George	<i>Mircea Djuvara : Teoria generală a dreptului : Revista de Filosofie ,1930 Recenzie</i>
53.	Papahagi, George	<i>Mircea Djuvara : Drept rațional, izvoare și drept pozitiv, Revista de Filosofie, 1934, Recenzie</i>
	Petrovici, Ion	<i>Filosofi contemporani, Ed. Garamond București 1997</i>
54.	Petrovici, Ion	<i>Logica și teoria cunoașterii, în vol. Omagiu Profesorului Constantin Rădulescu Motru, „Revista de Filosofie”, Vol. XVII 1932, Societatea Română de Filosofie</i>

55.	Petrovici, Ion	<i>La nationalité en philosophie</i> , în vol. <i>Omagiu Profesorului Constantin Rădulescu Motru</i> , „Revista de Filosofie”, Vol. XVII 1932, Societatea Română de Filosofie
56.	Piuitu, Dumitru Viorel	<i>Natura conceptuală a dreptului în viziunea lui Mircea Djuvara</i> (teză de doctorat), Timișoara, 2006.
57.	Piuitu, Dumitru Viorel	<i>Filosofia Juridica a lui Mircea Djuvara</i> , SITECH, 2010
58.	Popa Nicolae, Dogaru Ion, Dănișor Gheorghe, Dănișor Dan Claudiu	<i>Filosofia dreptului. Marile curente</i> , Ed. ALL BECK, București, 2002
59.	Popa, Nicolae	<i>Teoria generală a dreptului</i> , Editura Actami, Bucuresti, 1998
60.	Popescu, Dragoș	<i>Fundamentul fenomenului juridic la Mircea Djuvara</i> , în <i>Istoria logicii românești</i> , coord. Alexandru Surdu și Dragoș Popescu, București, Editura Tehnică, 2006
61.	Popescu, Sofia	<i>Concepții contemporane despre drept</i> , București, Ed. Academiei, 1985.
62.	Popescu, Sofia	<i>Statul de drept în dezbaterile contemporane</i> , Ed. Academiei, București, 1998.
63.	Popescu, S., Iliescu, D.,	<i>Probleme actuale ale metodologiei juridice</i> , București, 1979.
64.	Popescu, Sofia	<i>Sociologie juridică</i> , Ed. Lumina Lex, București, 2001.
65.	Popescu, Sofia	<i>Teoria generală a dreptului</i> , Ed. Lumina Lex, București, 2000.
66.	Popescu, Sofia & Dimitriu, Paul	<i>Rostul și semnificația actuală a studiilor de istoria filosofiei juridice</i> , „Studii și Cercetări Juridice”

67.	Radulian, Ioan	<i>Filosofia dreptului</i> , Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, http://www.scribd.com/doc/112358095/Filosofia-dreptului
68.	Rădulescu, Andrei	<i>Originalitatea dreptului român</i> , București, „Curierul judiciar”, 1933
69.	Rotaru, Jipa	<i>Filosofia dreptului</i> , Constanța, Editura Europlolis, 2002
70.	Roșca, Ioan N.	<i>Filosofie. Teme fundamentale</i> , București, Editura Fundației „România de Măine”, 2009
71.	Speranția, Eugeniu	<i>Giorgio del Vecchio : Lezioni di Filosofia del' Diritto</i> , „Revista de Filosofie”, Vol. XIX, nr. 1, 1934
72.	Speranția, Eugeniu	<i>Principiul rațiunii suficiente in logica juridica</i> , „Revista de Filosofie”, Vol. XV, 1940
73.	Speranția, Eugeniu	<i>Leccióni de enciclopedia juridică. Cu o introducere istorică în filosofia dreptului</i> , Cluj, Tipografia Cartea Românească, 1936
74.	Speranția, Eugeniu	Introducere în filosofia dreptului, Cluj, Cartea Românească, 1946
75.	Speranția, Eugeniu	<i>Principii fundamentale de filosofie juridică</i> Institutul de arte grafice „Ardealul”, 1936
76.	Stroe, Constantin	<i>Prolegomene la filosofia juridică</i> , București, Editura Lumina Lex, 2001
77.	Stroe, Constantin	<i>Filosofie</i> , București, Editura Lumina Lex, 2000
78.	Stroe, Constantin	<i>Compendiu de filosofia dreptului</i> , București, Editura Lumina Lex, 1999
79.	Stroe, Constantin	<i>Reflecții filosofice asupra dreptului</i> , București, Editura Lumina Lex, 1998
80.	Stroe, Constantin Culic, Nicolae	<i>Momente din istoria filosofiei dreptului</i> , București, Editura Ministerului de Interne, 1994

81.	Suciu, Alexandru	Filosofia ca ontologie și gnoseologie, <i>Pitești</i> , Editura Paralela 45, 2001
82.	Vălimarescu Alexandru	<i>Tratat de enciclopedia dreptului</i> , București, Editura Lumina Lex, 1999
83.	Vecchio, Giorgio del	<i>Lecții de filosofie juridică</i> , București, Editura Europa Nova, 1994
84.	Vecchio, Georges Del	<i>Leçon de philosophie du droit</i> , Librairie du Recueil Sirey, 1936
85.	Vecchio, Giorgio del	<i>Lectii de filosofie juridica</i> , București, Editura Europa Nova, 1993 (traducere Mircea Djuvara)
86.	Veniamin, Virgil	<i>Viața și gândirea profesorului Mircea Djuvara</i> , București, 1945
87.	Vianu, Tudor	Filosofia culturii și teoria valorilor, <i>București</i> , Editura Nemira, 1998
88.	Villey, Michel	<i>La formation de la pensée juridique moderne. Cours d'histoire de la philosophie du droit 1961-1966</i>
89.	Vlăduțescu, Gheorghe	<i>Filosofia în Grecia Veche</i> , București, Editura Albatros, 1984
90.	Vlăduțescu, Gheorghe	<i>O istorie a ideilor filosofice</i> , București, Editura Științifică, 1990
91.	Vlăduțescu, Gheorghe	<i>Neconvențional despre filosofia românească</i> , București, Editura Paideia, 2002
92.	Vlăduțescu, Gheorghe	<i>Fundamentele grecești ale metafizicii moderne</i> , București, Editura Academiei Române, 2009